

บทที่ 1

บทนำ

ปัจจุบันเป็นยุคข่าวสารข้อมูล ข่าวสารข้อมูลเป็นที่ต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อนำมาใช้ในการพิจารณาก่อนการตัดสินใจ การตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลจำเป็นต้องอาศัยระบบข่าวสารข้อมูลที่สามารถให้ข่าวสารข้อมูลที่ถูกต้อง ทันเวลา และตรงประเด็น ในทางธุรกิจ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับธุรกิจทั้งทางตรงและทางอ้อม ต้องการข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับธุรกิจอีกมากมายที่ธุรกิจยังเปิดเผยไม่เพียงพอ ทั้งข่าวสารข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ทั้งข่าวสารข้อมูลทางการเงิน (Financial information) และด้านอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับการเงิน (Non-financial information) สาเหตุสำคัญของการเปิดเผยข้อมูลไม่เพียงพอ เกิดจากข้อจำกัดของการบัญชีแบบดั้งเดิม (Traditional accounting) ที่เน้นการรายงานให้แก่ผู้ถือหุ้นและผู้ลงทุนเป็นสำคัญ โดยละเลยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น พนักงาน ลูกค้า รัฐบาล และสาธารณชนโดยทั่วไป รวมทั้งการบัญชีแบบดั้งเดิม ยึดติดกับข่าวสารข้อมูลทางการเงิน โดยจะต้องมีหน่วยวัดเป็นเงินตรา (Monetary terms) เท่านั้น ทำให้รายงานทางการเงิน (Financial report) ไม่สามารถเสนอข้อมูลที่ไม่เกี่ยวกับการเงินและข้อมูลเชิงคุณภาพได้อย่างเพียงพอ นักบัญชีเป็นผู้มีบทบาทและหน้าที่โดยตรงกับระบบข่าวสารข้อมูลของธุรกิจจำเป็นต้องตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบในการพัฒนาระบบข่าวสารข้อมูลให้มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลสูงสุด และต้องพัฒนาให้ควบคู่ไปกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้ง

การบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม (Social responsibility accounting) เป็นวิวัฒนาการทางการบัญชีแขนงหนึ่งที่นักบัญชีสมัยใหม่ได้พัฒนาขึ้น เพื่อช่วยให้ธุรกิจสามารถเสนอข่าวสารข้อมูลเพิ่มเติมให้กับสังคมซึ่งมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะได้รับรู้ข่าวสารข้อมูลตามที่ควร ซึ่งแต่เดิมธุรกิจได้มองข้ามความสำคัญส่วนนี้ไป

1.1 แนวเหตุผล

วัตถุประสงค์ของงบการเงิน (Financial statement) หรือรายงานทางการเงิน (Financial report) ของบริษัทโดยทั่วไปคือ เพื่อเสนอรายงานต่อผู้เป็นเจ้าของกิจการตามกฎหมายหรืออีกนัยหนึ่งคือ เป็นผู้ถือหุ้นของบริษัท ในฐานะที่ฝ่ายบริหารได้รับมอบหมายให้พิทักษ์รักษาทรัพยากร (The stewardship of the resources) และเพื่อเสนอข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจแก่ผู้ลงทุน ผู้ให้กู้ยืมเงิน และผู้ที่มีส่วนได้เสียหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ข่าวสารข้อมูลในงบการเงินอาจอธิบายได้ว่ามีคุณลักษณะสำคัญสองประการ คือ เป็นเอกสารสำคัญในอดีตที่รายงานถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้ว และเหตุการณ์ดังกล่าวโดยทั่วไปถูกจำกัดด้วยการที่สามารถอธิบายได้เฉพาะในรูปของเงินตรา

(Monetary terms) ยิ่งไปกว่านั้น จุดมุ่งเน้นเบื้องต้นของการรายงานทางการเงินแบบที่ถือปฏิบัติอยู่ (Conventional financial reporting) คือตัวเลขกำไร (Earnings) และส่วนประกอบของกำไร (Beaver, 1968) การมุ่งเน้นที่แค่นี้ไม่ได้ตอบสนองความต้องการข่าวสารข้อมูลทั้งหมดของผู้ใช้ อาทิ ผู้ลงทุน ผู้ให้กู้ยืมเงิน ลูกจ้าง สหภาพแรงงาน รัฐบาล และสาธารณชนทั่วไปให้เป็นที่พอใจ (Gray, Owen and Maunders, 1987) ด้วยข้อจำกัดนี้ บริษัทขนาดใหญ่ส่วนมากจึงสนใจที่จะเพิ่มปริมาณข่าวสารข้อมูลในรายงานประจำปี โดยแสดงเป็นอีกส่วนหนึ่งต่างหากแยกจากงบการเงิน (Roberts, 1990) ข่าวสารข้อมูลเช่นนี้อาจเรียกว่าเป็นข่าวสารข้อมูลทางสังคม (Social information) ซึ่งเป็นข่าวสารข้อมูลที่ถูกรวบรวมในเบื้องต้นให้รายงานถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิสาหกิจกับสังคมหรือกลุ่มผู้ที่ไม่ได้เป็นผู้ถือหุ้น ข่าวสารข้อมูลดังกล่าวได้แก่ ข่าวสารข้อมูลใด ๆ ที่คำนึงถึงผลกระทบของกิจกรรมของวิสาหกิจต่อพนักงาน สิ่งแวดล้อม และการเสริมสร้างสวัสดิภาพของสังคม (Gray and Roberts, 1991)

การพัฒนาทางการบัญชีเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากการพัฒนาทางสังคม ดังจะเห็นได้จากประวัติศาสตร์ของการบัญชีและการบันทึกที่อาจจะกล่าวย้อนหลังไปถึงกว่าหกพันปีล่วงมาแล้ว จาก การบันทึกด้วยดินเหนียวของพวกเมโสโปเตเมีย (Keister, 1965, pp.18-24) ตลอดจนจนถึงระบบบัญชีของรัฐบาลกลางของราชวงศ์ในประเศจีน (Fu, 1971) การบันทึกทรัพย์สินสมบัติของโบสถ์ในสมัยกรีกและโรมัน (Chatfield, 1977) จนถึงกิจกรรมการรับเข้าและจ่ายออกของการบัญชีเกี่ยวกับคฤหาสน์และที่ดิน (Goldberg, 1971) การปฏิบัติทางบัญชีส่วนใหญ่ได้ช่วยให้สังคมในโลกยุคโบราณ ต่อมาจนถึงยุคกลางได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น นั่นคือ เพื่อสวัสดิการสังคม การเกิดเหตุการณ์ของระบบการจดบันทึกสมัยใหม่ในประเทศอิตาลี โดย Luca Pacioli ได้เขียนหนังสือที่กล่าวถึงหลักการบัญชีคู่ขึ้นเป็นเล่มแรกเมื่อปี ค.ศ. 1494 (Goldberg, 1971, p.12) ทำให้เกิดความต้องการพัฒนาสังคมในระดับเฉพาะเช่นเดียวกันกับแรงจูงใจทางด้านการค้า (Littleton, 1966, pp.13-21) ถึงแม้ว่าจะมีผู้ไม่เห็นด้วยบางส่วนเกี่ยวกับที่ว่าระบบการบัญชีคู่อาจจะเป็นสาเหตุที่ทำให้โครงสร้างของสังคมเป็นรูปทุนนิยม (Sombart, 1924) หรือเป็นผลผลิตของแรงกดดันและความต้องการที่เกิดขึ้นภายในสังคมนั้นเอง (Yamey, 1949, 1964 ; Winjum, 1970, 1971) แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าความสัมพันธ์ระหว่างการบัญชีกับสังคมตั้งอยู่ในฐานะของการเกี่ยวข้องใกล้ชิดกันอย่างแนบแน่นและดำเนินไปด้วยกัน

อิทธิพลสำคัญต่อมาที่มีผลต่อการพัฒนาการบัญชี ประกอบด้วยการปฏิวัติอุตสาหกรรมในสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกาในศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 พัฒนาการของทางรถไฟในสหรัฐอเมริกาในศตวรรษที่ 19 (Chatfield, 1977; Crossman, 1953) การเปลี่ยนแปลงกฎหมายในศตวรรษที่ 19 (Baxter and Davidson, 1977) การบังคับทางด้านภาษีอากร รวมทั้งเหตุการณ์ของภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้หลักการและวิธีปฏิบัติทางการบัญชีซึ่งได้วิวัฒนาการมาตามลำดับได้ถูกประมวลขึ้นหลังจากนั้น คือระหว่างช่วงทศวรรษที่ 1920-40 กระบวนการนี้ได้ดำเนินต่อเนื่องมาจนกระทั่งในทศวรรษนี้ (Mathews and Perera, 1991)

ความสัมพันธ์ระหว่างการบัญชีกับสังคมที่อาศัยอยู่ ได้ถูกสรุปไว้อย่างดีมากโดย Goldberg (1971) ซึ่งได้กล่าวว่า การบัญชีได้มีวิวัฒนาการไปตามรูปแบบของการตอบสนองอิทธิพลภายนอกเป็นรูปแบบของการพัฒนาของสิ่งมีชีวิต ซึ่งมีการพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้งตราบไคที่ยังมีชีวิตอยู่ ทำให้ นักเศรษฐศาสตร์และนักสถิติเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับความหมายทางสังคมของเทคนิคทางการบัญชีและอิทธิพลทางเศรษฐศาสตร์ของแนวคิดและวิธีการของวิวัฒนาการทางการบัญชี และความรับผิดชอบต่อสังคมของนักบัญชีนับวันแต่จะเพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง (Goldberg, 1971, pp.36-37)

จากวิวัฒนาการทางการบัญชีจะเห็นได้ว่าการพัฒนาทางการบัญชีควบคู่มากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยตลอด แต่การบัญชีในปัจจุบันยังไม่สามารถสนองตอบความต้องการของสังคมได้เพียงพอ เนื่องจากความนึกคิดสามัญ (Common theme) 4 ประการ ซึ่งได้แก่

1. การรายงานแบบดั้งเดิม (Traditional reporting)

ผู้ถือหุ้นและฝ่ายบริหารเป็นองค์ประกอบหลัก (Main constituent) ในการจัดเตรียมรายงานภายนอกแบบดั้งเดิม (Traditional external reports) และบริหารเป้าหมายปกติของการรายงานภายใน (Financial Accounting Standard Board-FASB, 1978) การทำให้ผู้ใช้ข่าวสารข้อมูลมีมุมมองที่แคบและการไม่เปิดโอกาสให้กลุ่มบุคคลอื่นได้แก่ กลุ่มพนักงาน กลุ่มลูกค้า และสาธารณชน โดยทั่วไป ได้รับการพิจารณาอย่างเพียงพอในกระบวนการการรายงาน ถึงแม้ว่าการพัฒนาในปัจจุบันนี้จะแสดงให้เห็นว่านักบัญชีบางส่วนได้ตระหนักถึงความจำเป็นขององค์ประกอบ หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ก็ตาม (ASSC, 1975; HMSO, 1977)

2. การรายงานในรูปของเงินตรา (Reporting in monetary terms)

วิธีการบัญชีแบบดั้งเดิมใช้การรวบรวมเป็นหน่วยเงินตรา โดยคำนึงถึงการบัญชีที่ไม่เป็นหน่วยเงินตราและการวัดค่าเกี่ยวกับสังคมค่อนข้างน้อยมาก

3. ต้นทุนสาธารณะ (Public costs)

ต้นทุนสาธารณะ (Public costs) เป็นต้นทุนที่เกิดขึ้นกับสังคมโดยรวม เป็นต้นทุนภายนอกของบริษัท ซึ่งบริษัทไม่ได้รับภาระต้นทุนนี้โดยตรง ต้นทุนสาธารณะหรือต้นทุนภายนอกของบริษัท ได้แก่ ต้นทุนของพลังงานและทรัพยากรอื่นที่ใช้ไป บริการและสิทธิประโยชน์ที่ได้รับจากรัฐบาลและทางการ ผลกระทบในทางลบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และต้นทุนอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นกับสังคมโดยรวม และบริษัทไม่ได้รับภาระต้นทุนนี้โดยตรง ต้นทุนสาธารณะซึ่งเป็นต้นทุนภายนอกของบริษัทหากในการวัดค่า ดังนั้น การพัฒนาระบบการบัญชีในอดีตจึงฝังติดเกี่ยวกับความยากลำบาก

ในการวัดค่า ทำให้การวัดค่าที่ใช้กับต้นทุนการผลิตและการดำเนินงานจึงไม่รวมต้นทุนสาธารณะเข้าไปด้วย มีเพียงต้นทุนภายในของบริษัท (Private costs) เท่านั้นที่นักบัญชีและฝ่ายบริหารของกิจการให้ความสนใจ ส่วนต้นทุนภายนอกบริษัทได้ถูกละเลยโดยนักบัญชีส่วนใหญ่ สถานการณ์เช่นนี้ไม่สามารถดำเนินไปได้อีกนานนัก เพราะว่ามีต้นทุนภายนอกของบริษัทในรูปของมลภาวะและกากของเสียจากอุตสาหกรรมกำลังใกล้จะถึงจุดวิกฤตในหลายสังคมอุตสาหกรรม (Galbraith, 1958; Beams and Fertig, 1971; Estes, 1972 และ Gray, 1990)

4. บทบาทของนักบัญชี (The role of the accountant)

ความเกี่ยวข้องของนักบัญชีในด้านของรัฐบาล ปรากฏว่าโดยทั่วไปได้ถูกจำกัดบทบาทด้านการพิทักษ์รักษาและการบริหารแบบดั้งเดิมลง อย่างไรก็ตาม เทคนิคในการบริหารที่ถูกแนะนำมาใช้เมื่อเร็ว ๆ นี้ คือ ในปัจจุบันได้มุ่งเน้นไปสู่การใช้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการตรวจสอบและการวัดผลการปฏิบัติงานในด้านที่ไม่เกี่ยวกับดั้งเดิมที่เคยถือปฏิบัติ นักบัญชีจำเป็นต้องเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนานี้ หากยังคงต้องการดำรงอยู่หรือขยายอิทธิพลต่อไป (Likierman and Greasey, 1985 และ Mayston, 1985)

ความนึกคิดสามัญทั้งสี่ประการข้างต้นนี้ โดยปกติจะควบคู่ไปกันกับคุณค่าที่ยังไม่มีการเปิดเผย (Undisclosed values) ซึ่งประกอบด้วยความเชื่อในทรัพย์สินสมบัติส่วนบุคคล ความเชื่อในความมีประสิทธิภาพของตลาดทุนที่มีผลต่อการจัดสรรและการโอนทรัพยากร และความเชื่อในการจำกัดของการแทรกแซงกิจกรรม การควบคุมระดับมหภาคและการควบคุมส่วนของภายนอกกิจการโดยรัฐบาล ในบรรดาค่านิยมเหล่านี้ได้ช่วยสนับสนุนระบบทุนนิยมของความเป็นเจ้าของการผลิตและการจัดสรร และการจำกัดสิทธิของผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องในตลาดทุน

ความนึกคิดดังกล่าวข้างต้นนี้จำเป็นต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลง เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงแสดงว่ากฎเกณฑ์ทางการบัญชีจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงด้วย นักบัญชีจำเป็นต้องตระหนักถึงความสนใจเพิ่มเติมในรูปขององค์ประกอบใหม่ ๆ ยอมให้สำหรับการสรุปรวมที่ไม่มีหน่วยเป็นเงินตรา และรูปแบบการรายงานที่แตกต่างออกไป พิจารณาถึงต้นทุนในการดำเนินงานที่เป็นต้นทุนภายนอก และในกรณีที่เหมาะสม การเปลี่ยนแปลงอาจจะรวมไปถึงการประเมินผลงานของรัฐบาลและโครงการเงินทุนของรัฐบาล (Publicly funded projects)

การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้สามารถกระทำให้สำเร็จลุล่วงได้โดยไม่ต้องละทิ้งค่านิยมทางปรัชญาดั้งเดิมที่อยู่บนฐานของระบบการบัญชีที่ยอมรับกันทั่วไป แม้ว่าข้อขัดข้องบางประการจะยังปรากฏอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการพิจารณาถึงการสรุปรวมของส่วนภายนอกกิจการ การตระหนักถึงส่วนภายนอกกิจการนี้นำมาสู่การพัฒนาการบัญชีสังคม (Social accounting) เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์ของการพัฒนาการบัญชีโดยรวมทั้งหมดแล้ว ช่วงระยะเวลาของการพัฒนาการบัญชี

สังคมนับว่าสั้นมาก การบัญชีสังคมได้รับความสนใจจากนักวิชาการและนักปฏิบัติเป็นจำนวนมากในลักษณะที่อยู่นอกเหนือขอบเขตโดยทั่วไปของการบัญชี แม้ว่าจะสนับสนุนบางส่วนของ การบัญชี ความรับผิดชอบต่อสังคมซึ่งพบได้จากการสำรวจเป็นจำนวนมาก (Barnett and Caldwell, 1974; Stiner, 1978 และ Mathews and Gordon, 1984)

ในต่างประเทศได้มีการตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและได้มีการพัฒนาการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยได้มีการเปิดเผยข่าวสารข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวกับสังคมในรูปแบบของงบแสดงมูลค่าเพิ่ม (Value added statement) การบัญชีทรัพยากรบุคคล (Human resource accounting) การบัญชีสิ่งแวดล้อม (Environmental accounting) รายงานของบริษัท (Corporate report) และรายงานที่เกี่ยวกับสังคมอื่น ๆ ส่วนในประเทศไทยแม้กระทั่งบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ยังมีการเปิดเผยข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับสังคมน้อยมาก เนื่องจากขาดการพัฒนาการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมขั้นมารองรับ ดังจะเห็นได้จากธุรกิจส่วนใหญ่ไม่มีการเปิดเผยข่าวสารข้อมูลในส่วนนี้จะมีก็แค่เพียงแต่เปิดเผยเกี่ยวกับเงินทุนสำรองเลี้ยงชีพและผลตอบแทนเมื่อมีการออกจางานในหมายเหตุประกอบงบการเงิน ส่วนข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับสังคมด้านอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะเปิดเผยไว้ในส่วนของการแถลงผลการดำเนินงานในรอบปี โดยประธานกรรมการหรือคณะกรรมการบริษัทในรายงานประจำปีของบริษัท

จากกรณีดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลง โลกอยู่ในยุคโลกาภิวัตน์ ธุรกิจเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนรับผิดชอบต่อสังคมและมีแนวโน้มจะมากขึ้นในอนาคต นักบัญชีนับเป็นองค์ประกอบหนึ่งของสังคม ต้องร่วมรับผิดชอบต่อสังคม หนทางหนึ่งที่นักบัญชีสามารถกระทำได้คือกระตุ้นให้ธุรกิจมีความสำนึกในหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบต่อสังคมพร้อมทั้งรายงานให้สังคมทราบอย่างเป็นทางการและตรงตามความต้องการ บทบาทหน้าที่โดยตรงของนักบัญชีในส่วนนี้คือต้องพัฒนาการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมขั้นมารองรับ พร้อมทั้งพัฒนาคุณภาพและศักยภาพให้ทันต่อวิวัฒนาการสมัยใหม่ ดังนั้น หากทำการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมพร้อมทั้งกำหนดรูปแบบการรายงานหรือการเปิดเผยข่าวสารข้อมูลในส่วนนี้เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตามน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบบัญชีให้สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลง และเป็นประโยชน์โดยตรงกับสังคมโดยส่วนรวมด้วย

1.2 ปัญหาการวิจัย

จากแนวเหตุผลข้างต้นจะเห็นได้ว่าการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมยังเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่มากสำหรับประเทศไทย ยังมีการพัฒนาไม่เท่าที่ควร ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหลายในฐานะผู้ใช้ข่าวสารข้อมูลเพื่อการตัดสินใจต้องการรับรู้ข่าวสารข้อมูลอย่างยุติธรรมและเสมอภาค แต่ระบบบัญชียังไม่สนองตอบได้เพียงพอ ทำให้เกิดปัญหาการวิจัยหลายประการดังต่อไปนี้

1.2.1 ในประเทศไทยมีผู้รู้และเข้าใจเกี่ยวกับการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมน้อยมาก

1.2.2 ในปัจจุบัน องค์กรธุรกิจยังมีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมไม่เท่าเทียมกัน สาเหตุสำคัญประการหนึ่ง คือ ปริมาณการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมขึ้นอยู่กับขนาดของบริษัท โดยบริษัทขนาดใหญ่จะมีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าบริษัทขนาดเล็ก

1.2.3 มุลเหตุจูงใจในการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยความสมัครใจที่สำคัญประการหนึ่ง คือ เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างแท้จริงหรือเพียงเพื่อสร้างภาพลักษณ์ของบริษัท บริษัทที่เห็นว่า การเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นประโยชน์ต่อการสร้างภาพลักษณ์ของบริษัทจะมีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าบริษัทที่เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างภาพลักษณ์ของบริษัท

1.2.4 สาเหตุของการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมน้อย เกิดจากการไม่มีรูปแบบที่เป็นมาตรฐานเพื่อใช้เป็นแนวทาง

1.2.5 เนื่องจากในปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมที่เป็นมาตรฐาน ดังนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจึงต้องการให้มีการพัฒนาการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมให้เป็นมาตรฐาน

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

จากแนวเหตุผลและปัญหาการวิจัยข้างต้น การศึกษาวิจัยเพื่อเสนอรูปแบบรายงานการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมนี้ มีวัตถุประสงค์การวิจัยสรุปได้ดังนี้

1.3.1 เพื่อสำรวจการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย จากงบประกอบงบการเงิน หมายเหตุประกอบงบการเงิน และรายงานประจำปี ของบริษัทมหาชนที่เป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

1.3.2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมที่เปิดเผยในประเทศไทยเปรียบเทียบกับในต่างประเทศ ทั้งรูปแบบรายงาน เนื้อหา วิธีการวัดค่า และวิธีการเปิดเผย

1.3.3 เพื่อเสนอรูปแบบรายงาน เนื้อหา วิธีการวัดค่า และวิธีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย

1.3.4 เพื่อทดสอบการตอบสนองของนักบัญชี ผู้จัดทำและผู้ใช้ประโยชน์จากรายงานการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมตามรูปแบบที่เสนอ พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมตามหลักการบัญชี และตรงกับความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถกระทำได้

1.3.5 เพื่อเสนอให้บริษัทมหาชนที่เป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยมีการจัดทำรายงานการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม

1.4 ความหมายของการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม

ความหมายของการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมสามารถเรียงลำดับตามเวลาของการให้ความหมายได้ดังนี้ The corporate report (ASSC, 1975), The UK government green paper (HMSD, 1977), Gray and Perks, (1982), Parker (1986), Kasurien, Verikko Antero (1991) และ Mathews, M.R. (1993)

1.4.1 The corporate report (ASSC, 1975)

The corporate report ได้ให้ความหมายของการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมหรือการบัญชีสังคม (Social accounting) ว่าเป็น “...การรายงานถึงต้นทุนและผลประโยชน์ (ซึ่งอาจจะสามารถหรืออาจจะไม่สามารถระบุจำนวนในรูปของเงินตราได้) ที่เกิดจากกิจกรรมทางเศรษฐศาสตร์ที่ชุมชนได้รับอย่างมีสาระสำคัญ ทั้งกลุ่มชุมชนใดชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะหรือกลุ่มชุมชนโดยทั่วไป ซึ่งกลุ่มชุมชนที่ต้องรับภาระผลอันนี้ไม่ได้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับหน่วยงานที่รายงาน...” (ASSC, 1975, para, 6.46)

1.4.2 The UK government green paper (HMSD, 1977)

The UK government green paper ได้อ้างถึงว่าการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมหรือการบัญชีสังคม (Social accounting) เน้น “ความหมาย (Term) ซึ่งครอบคลุมกลุ่มของความเห็นซึ่งส่วนใหญ่แล้วยังอยู่ในขั้นของการพัฒนาในระยะแรก ๆ เท่านั้น อย่างง่ายที่สุดคือเกี่ยวข้องกับการรายงานรายการส่วนบุคคล เช่น การต่อต้านมลภาวะแวดล้อม หรือการวัดค่าความปลอดภัยและสุขภาพ ซึ่งอาจจะมีความสำคัญต่อผลกระทบของสังคมมากกว่าผลทางด้านการเงินต่อบริษัท” (HMSO, 1977, p.16) นอกจากนี้ The green paper ยังให้ความเห็นสอดคล้องกับ The corporate report คือ ควรรวมงบแสดงมูลค่าเพิ่ม งบแสดงการจ้างงานและการจำแนกรายละเอียด งบแสดงโอกาสในอนาคต และการเปิดเผยการใช้พลังงาน มีเพียงรายงานเกี่ยวกับการพนักงานเท่านั้นที่แตกต่างกัน

1.4.3 Gray and Perks (1982)

Gray and Perks ได้ให้ความหมายของการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ดังนี้ “...การบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม อาจจะทำให้กล่าวได้ว่าเกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลโดยองค์กรที่จะให้ผู้มีส่วนได้เสียได้ประเมินถึงผลการดำเนินงานขององค์กรในรูปของผลกระทบต่อสังคม (ทั้งด้านบวกและด้านลบ)...” (Gray and Perks, 1982, pp. 101-2)

1.4.4 Parker (1986)

Parker ได้กล่าวว่าการบัญชีที่เกี่ยวกับกิจกรรมขององค์กรที่มีผลกระทบต่อสังคม นี้มีการใช้ชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปแล้วแต่ความเห็นของแต่ละกลุ่มหรือแต่ละคน ซึ่งรวมทั้ง “Social accounting” “Social responsibility accounting” “Social audit” “Societal accounting” “Socio-economic accounting” “Social reporting” และ “Social responsibility disclosure” ตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1970 คำว่า Social accounting ปรากฏว่ามีความนิยมใช้กันอย่างกว้างขวางมาก โดยปกติจะใช้คำนำหน้าด้วย Corporate เพื่อแสดงให้เห็นถึงความหมายที่ค่อนข้างจะแตกต่างกันกับที่นักเศรษฐศาสตร์ใช้เมื่ออ้างถึงการบัญชีรายได้ประชาชาติ* สำหรับคำว่า Social audit นิยมใช้กันอย่างกว้างขวางในกลางทศวรรษที่ 1970 ขณะที่คำอื่น ๆ ใช้กันน้อยกว่า

1.4.5 Kasurien, Verkko Antero (1991)

Kasurien, Verkko Antero ได้ให้คำจำกัดความของการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมหรือการบัญชีสังคมภาคเอกชน (Corporate social accounting) ว่าเป็นส่วนขยายของการบัญชีปกติโดยรักษาแนวคิดของการรับผิดชอบต่อสังคม ส่วนที่ขยายเพิ่มเติมได้แก่ การจัดแยกประเภทการวัดค่า การวิเคราะห์ และการรายงานเกี่ยวกับเศรษฐกิจและผลกระทบต่อสังคมอื่น ๆ ของกิจกรรมขององค์กรธุรกิจ ผลกระทบนี้สามารถวิเคราะห์ได้ทั้งระดับประเทศและระดับบริษัท ในระดับประเทศจะวิเคราะห์และรายงานถึงผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบของกิจกรรมของธุรกิจที่มีต่อเศรษฐกิจ โดยส่วนรวม ในระดับบริษัทจะวิเคราะห์และรายงานผลกระทบของการดำเนินงานทางการเงินของบริษัทต่อกลุ่มองค์ประกอบ (Constituent groups) หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดของบริษัท

1.4.6 Mathews (1993)

Mathews ได้ให้ความหมายของการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมว่า “...เป็นความสมัครใจในการเปิดเผยข่าวสารข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ กระทำโดยองค์กร เพื่อให้ข่าวสารข้อมูลหรือเพื่อชักจูงกลุ่มผู้ที่รับรู้ข่าวสารข้อมูล การเปิดเผยข่าวสารข้อมูลเชิงปริมาณอาจจะเป็นในรูปแบบการเงินหรือไม่ใช่รูปแบบการเงินก็ได้...” (Mathews, 1993, p. 64) นอกจากนี้ Mathews ยังได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่าการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นการเปิดเผยข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมของธุรกิจต่อผู้ที่เกี่ยวข้องและสาธารณชนทั่วไป ข่าวสารข้อมูลที่เปิดเผยโดยปกติจะได้แก่ รายงานเกี่ยวกับลูกจ้าง (Employee reports) การบัญชีทรัพยากรบุคคล (Human resource accounting) และงบแสดงมูลค่าเพิ่ม (Value added statement) เป็นต้น

* คำว่า Social accounting นักเศรษฐศาสตร์และในประเทศสหรัฐอเมริกา จะหมายถึงการบัญชีมหภาค (Macro accounting) หรือการบัญชีรายได้ประชาชาติ (National income accounting)

Mathews ให้ความเห็นว่าการใช้ชื่อการบัญชีเกี่ยวกับสังคมโดยใช้คำว่าสังคม (Social) ตามลำพังไปเชื่อมกับการบัญชี (Accounting) อาจจะเข้าใจขอบเขตยาก ไม่เหมือนกับการเชื่อมด้วยคำว่าการเงิน (Financial) การบริหาร (Management) หรือการภาษีอากร (Tax) ดังนั้น Mathews จึงเรียกกลุ่มของการบัญชีที่เกี่ยวข้องกับสังคมหรือส่วนรวมนี้ว่า Socially responsible accounting ซึ่งประกอบด้วย Social responsibility accounting (SRA), Total impact accounting (TIA), Socio-economic accounting (SEA), Social indicators accounting (SIA) และ Societal accounting (SA) นอกจากนี้ Mathews ได้ให้ความหมายและขอบเขตของการบัญชีแต่ละประเภท ดังนี้ SRA และ TIA ใช้สำหรับภาคเอกชน SEA และ SIA ใช้สำหรับภาครัฐบาล ส่วน SA ใช้สำหรับการรวมภาคเอกชนและรัฐบาลเข้าด้วยกัน สำหรับความแตกต่างระหว่าง SRA และ TIA ซึ่งใช้สำหรับภาคเอกชนทั้งคู่คือ SRA กว้างขวางและครอบคลุมกว่า โดยรวมข่าวสารข้อมูลทั้งหมดทั้งที่มีการวัดมูลค่าได้และไม่ได้ ขณะที่ TIA เน้นเฉพาะการวัดมูลค่าที่เป็นจำนวนเงินเท่านั้น (AAA Level III)* โดยคำนึงถึงต้นทุนและผลประโยชน์ที่กิจกรรมของธุรกิจมีผลกระทบต่อสังคมในรูปของหน่วยวัดเป็นเงินตราเท่านั้น ดังนั้น ในการวิจัยนี้จึงใช้ชื่อการบัญชีเช่นเดียวกับ SRA ซึ่งมีความหมายและขอบเขตตรงกับเรื่องที่ทำวิจัย ซึ่งนอกจาก Mathews ใช้ชื่อนี้แล้ว ยังมีผู้นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย

จากการประมวลความหมายของการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมจากนักวิชาการทั้งหลายแล้ว สามารถสรุปความหมายของการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมที่เหมาะสมได้ดังนี้

* ในรายงานของคณะกรรมการต้นทุนสังคม (The Committee on Social Costs) สมาคมนักบัญชีอเมริกัน (The American Accounting Association - AAA) (1975) ได้เสนอวิธีการวัดค่าที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาการบัญชีสังคมออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่

ระดับแรก (Level I) คือ ระดับที่กิจกรรมถูกระบุและอธิบายได้ ตัวอย่างเช่น เป็นการระบุถึงสิ่งที่เป็นมลภาวะที่ถูกปล่อยเข้าสู่สภาวะแวดล้อม

ระดับสอง (Level II) คือ ระดับที่สามารถวัดค่าได้โดยใช้หน่วยวัดที่ไม่เป็นเงินตรา สิ่งที่เป็นมลภาวะจะถูกวัดค่าในรูปของอัตราของการถูกปล่อยออกมา ระยะเวลาของการไหล และตามมาตรฐานที่กำหนดในรูปของกายภาพ เช่น ส่วนต่อล้านส่วน (parts per million - ppm)

ระดับสาม (Level III) คือ ระดับที่พยายามวัดเป็นมูลค่าผลกระทบของสิ่งที่ถูกปล่อยออกมา การวัดค่าถูกแปลงเป็นการประมาณการทางการเงินในจำนวนของต้นทุนและผลประโยชน์ที่ตกแก่ผู้ที่มีส่วนได้เสีย เรียงลำดับจากผู้ถือหุ้นถึงสาธารณชนทั่วไป

การบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การบันทึก จัดประเภท สรุปผล และจัดทำรายงานที่แสดงผลกระทบของกิจกรรมของธุรกิจที่มีต่อสังคม เพื่อเสนอต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย เช่น พนักงาน ลูกค้า รัฐบาล และสาธารณชนโดยทั่วไป ข้อมูลที่เปิดเผยมีทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเงินและข้อมูลอื่น ทั้งข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

1.5 ทฤษฎีที่สำคัญ

ในการทำวิจัยนี้ได้อาศัยแนวคิดจากทฤษฎีการบัญชีและทฤษฎีทางสังคมศาสตร์รวม 4 ทฤษฎี ได้แก่

1.5.1 ทฤษฎีพฤติกรรม (Behavioral หรือ Pragmatic theories)

Hendriksen (1990)* ได้แบ่งประเภทของทฤษฎีการบัญชีออกเป็นสามระดับใหญ่ ๆ ได้แก่ ระดับที่หนึ่ง ทฤษฎีเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางการบัญชี (Syntactical theories) ระดับที่สอง ทฤษฎีการแปลความหมาย (Interpretational หรือ Semantical theories) และระดับที่สาม ทฤษฎีพฤติกรรม (Behavioral หรือ Pragmatic theories)

พัฒนาการของทฤษฎีการบัญชีในช่วงระยะนี้เน้นการยอมรับเรื่องการสื่อข้อความและการตัดสินใจ โดยมุ่งเน้นความเกี่ยวข้องของข้อมูลที่สื่อข้อความแก่ผู้ตัดสินใจและพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่แตกต่างกันเพื่อนำเสนอข้อมูลทางการบัญชี ผู้ใช้ข้อมูลทางการบัญชีที่สำคัญที่สุดที่เป็นบุคคลภายนอกกิจการโดยปกติ ได้แก่ ผู้ถือหุ้น ผู้ลงทุนอื่น ๆ เจ้าหนี้ และหน่วยงานรัฐบาล อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีพฤติกรรมอาจพิจารณาถึงผลกระทบของรายงานภายนอกกิจการต่อการตัดสินใจของฝ่ายบริหาร และผลสะท้อนของผลกระทบต่อการปฏิบัติของนักบัญชีและผู้สอบบัญชี ดังนั้น ทฤษฎีพฤติกรรมพยายามที่จะวัดและประเมินค่าผลทางเศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา และสังคมวิทยาของทางเลือกวิธีการทางบัญชีและสื่อในการรายงาน

การวิจัยนี้สอดคล้องกับพัฒนาการของทฤษฎีบัญชีในระดับที่สาม หรือทฤษฎีพฤติกรรมที่เน้นเรื่องการสื่อข้อความและการตัดสินใจ โดยทฤษฎีนี้เน้นการนำเสนอข้อมูลที่ใช้ข้อมูลต้องการใช้ในการตัดสินใจ โดยพิจารณาจากพฤติกรรมของผู้ใช้ข้อมูลทางบัญชีทั้งภายในและภายนอกกิจการไม่ว่าจะเป็นฝ่ายบริหาร ผู้ถือหุ้น ผู้ลงทุน เจ้าหนี้ หน่วยงานของรัฐบาล หรือผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

* ดูเพิ่มเติมที่ Hendriksen, Eldon S., *Accounting theory*, Richard D. Irwin, Inc., Singapore, 1990, หน้า 2-7.

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ เพื่อพิจารณาพฤติกรรมหรือรวบรวมความคิดเห็น และทดสอบการตอบสนองของผู้ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมที่บริษัทเปิดเผยโดยความสมัครใจ เพื่อเสนอแนะแก่บริษัทให้เปิดเผยข้อมูลตรงตามความต้องการของผู้ใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ ขณะเดียวกันก็ตรงตามความต้องการของบริษัทที่เปิดเผยข้อมูลและตรงตามหลักการบัญชีสมัยใหม่ด้วย

1.5.2 ทฤษฎีวิสาหกิจ (The Enterprise theory)

Hendrikson (1990)* อธิบายว่าตามทฤษฎีวิสาหกิจ ธุรกิจการค้าเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันหนึ่งที่ทำเนิกรกิจการเพื่อประโยชน์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายกลุ่ม กลุ่มเหล่านี้นอกจากจะเป็นผู้ถือหุ้นและเจ้าหนี้แล้ว ยังรวมถึงลูกจ้าง ลูกค้า รัฐบาลในฐานะผู้จัดเก็บภาษีและในฐานะผู้มีหน้าที่ออกกฎระเบียบข้อบังคับ และสาธารณชนทั่วไป ดังนั้น รูปแบบอย่างกว้างของทฤษฎีวิสาหกิจ อาจกล่าวได้ว่าเป็นทฤษฎีทางสังคมของการบัญชี แนวคิดของธุรกิจนี้ใช้ได้เหมาะสมที่สุดกับธุรกิจที่ทันสมัยขนาดใหญ่ ที่จำเป็นต้องพิจารณาถึงผลของธุรกรรมต่อกลุ่มทั้งหลายและสังคมโดยส่วนรวม จากมุมมองทางด้านบัญชี หมายความว่าความรับผิดชอบในการขยายขอบเขตการรายงานที่เหมาะสมไม่เพียงแต่เพื่อผู้ถือหุ้นและเจ้าหนี้เท่านั้น ยังต้องรวมถึงกลุ่มอื่น ๆ ทั้งหลายและสาธารณชนโดยทั่วไปอีกด้วย ธุรกิจขนาดใหญ่ไม่สามารถดำเนินการโดยลำพังเพื่อประโยชน์ของผู้ถือหุ้นเท่านั้น อีกต่อไปแล้ว และไม่สามารถถือได้ว่ากระแสของการแข่งขันจะช่วยคุ้มครองประโยชน์ของกลุ่มอื่น ๆ ได้ ลูกจ้างโดยผ่านทางสหภาพแรงงานใช้ข้อมูลทางการบัญชีในการเรียกร้องสิทธิ์สำหรับการขอขึ้นค่าจ้างหรือเพิ่มผลประโยชน์อื่น ๆ ลูกค้าและผู้ที่มีหน้าที่ออกกฎระเบียบข้อบังคับสนใจการเปลี่ยนแปลงราคาอย่างเป็นทางการ และรัฐบาลสนใจผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงราคาต่อสถานะโดยทั่วไปของเศรษฐกิจ แนวคิดที่เกี่ยวข้องที่สุดของรายได้ (Income) ในแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างกว้างของธุรกิจคือ แนวคิดมูลค่าเพิ่ม (The value-added concept)

การวิจัยนี้สอดคล้องกับทฤษฎีวิสาหกิจที่ว่าธุรกิจการค้าเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันหนึ่งที่ทำเนิกรกิจการเพื่อประโยชน์ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลายกลุ่ม ต้องพิจารณาถึงผลของธุรกรรมที่กระทบต่อกลุ่มทั้งหลายและสังคมโดยส่วนรวม ต้องมีความรับผิดชอบต่อกลุ่มทั้งหลายและสังคมโดยส่วนรวม และต้องขยายขอบเขตการรายงานหรือการเปิดเผยข้อมูลที่เหมาะสมแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องและสังคมโดยส่วนรวม การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ตรงกับทฤษฎีวิสาหกิจที่ต้องการกระตุ้นให้ธุรกิจมีการตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม และมีการเปิดเผยข้อมูลที่แสดงถึงผลกระทบของกิจกรรมของธุรกิจที่มีต่อกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในสังคม

* เรื่องเดียวกันหน้า 458-459.

1.5.3 ทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social contract theories)

ทฤษฎีนี้ได้อธิบายว่าบรรดาสมาชิกในกลุ่ม ชุมชน องค์กร สถาบัน หรือสังคม มีความเสมอภาคกัน มีสิทธิต่าง ๆ เท่าเทียมกัน และได้ตกลงกันโดยปริยายว่าจะกระทำการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม และปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ และข้อบังคับ ของกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่

ดังนั้น ธุรกิจซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคม จึงต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมที่ธุรกิจเป็นสมาชิกอยู่ และต้องกระทำการ โดยคำนึงถึงประโยชน์โดยรวมของสังคมเป็นสำคัญ

การวิจัยนี้สอดคล้องกับทฤษฎีสัญญาประชาคมที่ว่าธุรกิจการค้าเป็นสมาชิกหรือเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งสมาชิกในสังคมได้ตกลงกันโดยปริยายว่าบรรดาสมาชิกจะมีความเสมอภาคกัน มีสิทธิต่าง ๆ เท่าเทียมกัน กระทำการเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยส่วนรวมและมีความรับผิดชอบต่อสังคมที่เป็นสมาชิกอยู่ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเป็นธรรมหรือความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในสังคม กระตุ้นให้ธุรกิจมีการตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม และมีการเปิดเผยข้อมูลแก่บรรดาสมาชิกในสังคมอย่างทั่วถึงและเสมอภาคกัน

1.5.4 ทฤษฎีองค์การ (Organization theories)

แนวคิดตามทฤษฎีสัมัยใหม่ขององค์การ วัตถุประสงค์ขององค์กรธุรกิจไม่ใช่เพื่อแสวงกำไรสูงสุดเพียงอย่างเดียวเท่านั้นอีกต่อไปแล้ว แต่ยังคงคำนึงผลระยะยาวอีกด้วย นั่นคือ ความอยู่รอด ความเจริญเติบโต และผลกำไรระยะยาว ดังนั้น องค์กรธุรกิจจึงจำเป็นต้องมีความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม เนื่องจากองค์กรธุรกิจก็เป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคม หากสังคมโดยส่วนรวมเจริญหรือตกต่ำ ย่อมส่งผลกระทบต่อสมาชิกทุกกลุ่มซึ่งรวมทั้งองค์กรธุรกิจด้วย ปัจจุบันองค์กรธุรกิจจึงตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากวัตถุประสงค์หลักขององค์กรธุรกิจ นอกเหนือจากเพื่อผลกำไร ความอยู่รอด และความเจริญเติบโตแล้ว ยังรวมถึงวัตถุประสงค์ทางสังคมด้วย เช่น การมีส่วนช่วยเหลือสังคมเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีทั้งตัวองค์กรธุรกิจและผลิตภัณฑ์ และการดำเนินธุรกิจหรือผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เป็นต้น

การวิจัยนี้สอดคล้องกับทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ที่ว่าองค์การธุรกิจในปัจจุบันนอกจากจะดำเนินธุรกิจเพื่อแสวงหาผลกำไรสูงสุด เพื่อความอยู่รอด และเพื่อความเจริญเติบโตแล้ว ยังต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมอีกด้วย การวิจัยนี้มุ่งหวังที่จะสร้างจิตสำนึกให้ธุรกิจตระหนักถึงภาระหน้าที่ต่อสังคมและมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น นอกเหนือจากการดำเนินธุรกิจเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยส่วนรวม เช่น ผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ กระบวนการผลิตไม่ใช้พลังงานอย่างฟุ่มเฟือย ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม และช่วยเหลือสนับสนุนกิจกรรมของ

ชุมชนและสังคม ซึ่งเป็นการคืนกำไรสู่สังคมแล้วยังต้องเปิดโอกาสให้สังคมได้รับรู้ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจที่ส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างถูกต้อง ยุติธรรม เสมอภาค และตรงตามความต้องการของสังคมอีกด้วย

1.6 สมมุติฐานการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยนี้มีสมมุติฐานที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

1.6.1 เนื่องจากการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นเรื่องใหม่สำหรับประเทศไทย ระดับการพัฒนาการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมยังค่อนข้างต่ำ ดังนั้น จึงทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย อาจจะมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมโดยเฉลี่ยแล้วน้อยกว่า 5 จากคะแนน 0 - 10 คะแนน จึงสามารถตั้งสมมุติฐานที่ 1 ได้ดังนี้

H₁: ในประเทศไทย ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉลี่ยน้อยกว่า 5

1.6.2 ในปัจจุบัน องค์กรธุรกิจยังมีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมไม่เท่าเทียมกัน สาเหตุสำคัญประการหนึ่ง คือ ปริมาณการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมขึ้นอยู่กับขนาดของบริษัท โดยบริษัทขนาดใหญ่จะมีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าบริษัทขนาดเล็ก เนื่องจากบริษัทขนาดใหญ่กว่ามีบุคลากร เครื่องมือ ระบบข้อมูลทางบัญชี และความพร้อมด้านต่าง ๆ มากกว่าบริษัทขนาดเล็กกว่า มีการจัดทำข้อมูลทางบัญชีอย่างเป็นระบบและให้ความสำคัญต่อข้อมูลทางบัญชีมากกว่าบริษัทขนาดเล็กกว่า และมีผลกระทบต่อสังคมมากกว่าบริษัทขนาดเล็ก ทำให้บริษัทขนาดใหญ่กว่าสามารถเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมได้มากกว่าบริษัทขนาดเล็กกว่า จึงสามารถตั้งสมมุติฐานที่ 2 ได้ดังนี้

H₂: บริษัทขนาดใหญ่กว่ามีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าบริษัทขนาดเล็กกว่า

1.6.3 มุลเหตุจูงใจในการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมที่สำคัญประการหนึ่ง คือ เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างแท้จริงหรือเพียงเพื่อสร้างภาพลักษณ์ของบริษัท บริษัทที่เห็นว่าการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นประโยชน์ต่อการสร้างภาพลักษณ์จะมีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าบริษัทที่เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างภาพลักษณ์ จึงสามารถตั้งสมมุติฐานที่ 3 ได้ดังนี้

H₃: บริษัทที่มีความเห็นว่าข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมมีประโยชน์ต่อภาพลักษณ์ของบริษัทที่มีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าบริษัทที่มีความเห็นว่าข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมไม่เป็นประโยชน์ต่อภาพลักษณ์ของบริษัท

1.6.4 เนื่องจากในประเทศไทยไม่มีระบบการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นมาตรฐาน ทำให้บริษัทส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าจำเป็นต้องเปิดเผยข้อมูลใดบ้าง และเปิดเผยอย่างไร จึงสามารถตั้งสมมุติฐานที่ 4 ได้ดังนี้

H₄: สาเหตุของการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมน้อยเกิดจากการไม่มีรูปแบบที่เป็นมาตรฐานเพื่อใช้เป็นแนวทาง

1.6.5 สืบเนื่องจากสมมุติฐานที่ 4 ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจึงต้องการที่จะให้มีการพัฒนาการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นมาตรฐาน มากกว่า 5 จากคะแนน 0 - 10 คะแนน จึงสามารถตั้งสมมุติฐานที่ 5 ได้ดังนี้

H₅: ความคิดเห็นโดยเฉลี่ยของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องการให้มีการพัฒนาการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นมาตรฐานมากกว่า 5

1.7 ขอบเขตและวิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยนี้ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัย 2 วิธี คือ การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) และการวิจัยเชิงประจักษ์ (Empirical research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย 3 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.7.1 การวิจัยเชิงสำรวจ

ทำการวิจัยโดยการสำรวจข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมจากรายงานประจำปี 2538 ของบริษัทมหาชนทุกบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยรวม 402 บริษัท ซึ่งรายงานประจำปีของบริษัทปกติจะประกอบด้วย งบการเงิน งบประกอบงบการเงิน หมายเหตุประกอบงบการเงิน และข้อมูลอื่น ๆ ที่เปิดเผยสู่สาธารณชน โดยการสำรวจการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยแต่ละบริษัทว่ามีรูปแบบการเปิดเผยข้อมูลอย่างไร ข้อมูลมีเนื้อหาประกอบด้วยเรื่องอะไรบ้าง ใช้วิธีการวัดค่าข้อมูลอย่างไร เปิดเผยข้อมูลอย่างไร และมีปริมาณข้อมูลที่เปิดเผยมากน้อยเพียงใด

1.7.2 การศึกษาวิเคราะห์และออกแบบรูปแบบรายงานการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม

1.7.2.1 การศึกษาและวิเคราะห์

ศึกษารูปแบบการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ สำหรับในประเทศไทยข้อมูลส่วนหนึ่งได้จากการวิจัยเชิงสำรวจ อีกส่วนหนึ่งศึกษาจากความต้องการของผู้จัดทำและผู้ใช้ข้อมูล และความเห็นของนักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่วนในต่างประเทศข้อมูลส่วนหนึ่งได้จากผลการศึกษาวิจัยในประเทศต่าง ๆ อีกส่วนหนึ่งได้จากความเห็นของนักวิชาการและผู้ปฏิบัติจากบทความ วารสาร หนังสือ ตำราทางวิชาการ และแหล่งอื่น ๆ หลังจากนั้น นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์เพื่อพิจารณาความเหมาะสมสำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน

1.7.2.2 การออกแบบรูปแบบรายงานการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม

หลังจากศึกษาและวิเคราะห์แล้ว จะทำการออกแบบรูปแบบรายงานการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย โดยรูปแบบรายงานในขั้นต้นที่ควรจะมีประกอบด้วย

- ก. งบแสดงมูลค่าเพิ่ม (Value added statement)
- ข. รายงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (Environmental report)
- ค. รายงานเกี่ยวกับส่วนของชุมชน (Community contribution report)
- ง. รายงานเกี่ยวกับรัฐบาล (Government report)
- จ. รายงานเกี่ยวกับพนักงาน (Human resource report)
- ฉ. รายงานเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ (Product report)

1.7.3 การวิจัยเชิงประจักษ์

การวิจัยในขั้นตอนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมความคิดเห็นและทดสอบการตอบสนองของนักบัญชี ผู้จัดทำ และผู้ใช้ประโยชน์จากรายงานการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมตามรูปแบบที่เสนอ พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมตรงตามหลักการบัญชีและตรงกับความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมากที่สุด โดยใช้การสัมภาษณ์และใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลและการทดสอบสมมุติฐานการวิจัยใช้วิธีการทางสถิติด้วยโปรแกรม SPSS PC⁺

ในการศึกษาวิจัยเรื่องเกี่ยวกับการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมนี้เป็นงานวิจัยที่กระทำเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ประกอบกับการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทยยังไม่พัฒนาเท่าที่ควรดังเช่นในต่างประเทศ ดังนั้น จึงเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่มากสำหรับประเทศไทย ความรู้

ความเข้าใจ และประสบการณ์ของกลุ่มตัวอย่างอาจจะยังน้อยเกินไป ผลที่ได้รับอาจจะไม่ตรงกับที่คาดการณ์ไว้ ประกอบกับศึกษาเฉพาะบริษัทมหาชนทุกบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย จำนวน 402 แห่งเท่านั้น อาจจะไม่สามารถใช้เป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรได้ดี เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องปริมาณและวิธีการเปิดเผยข้อมูลของบริษัทในประเทศไทย เพราะยังไม่มีกฎหมายหรือข้อบังคับให้บริษัททั่วไปต้องเปิดเผยข้อมูลอื่นนอกเหนือจากงบการเงิน แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยนี้คาดว่าจะเป็นการนำร่องให้มีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมมากขึ้นอีกในอนาคต อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการบัญชีสังคมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

อนึ่ง การวิจัยนี้เป็นการวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมเท่านั้น ไม่ครอบคลุมถึงการวัดค่าต้นทุนทั้งหมดที่เกิดจากการดำเนินธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นต้นทุนของธุรกิจเองหรือต้นทุนสาธารณะ เนื่องจากอยู่ในขอบเขตของการบัญชีผลกระทบโดยรวม (Total impact accounting) ซึ่งเป็นแขนงหนึ่งของการบัญชีเกี่ยวกับสังคม

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้

จากการวิจัยนี้คาดว่าจะได้รับประโยชน์หลายประการ ดังต่อไปนี้

1.8.1 ทำให้ทราบถึงการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย และต่างประเทศ ทั้งรูปแบบรายงาน เนื้อหา วิธีการวัดค่า และวิธีการเปิดเผยข้อมูล

1.8.2 กระตุ้นให้เกิดวิวัฒนาการทางการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ เป็นผลให้มาตรฐานการบัญชีไทยเข้าสู่มาตรฐานสากลยิ่งขึ้น สอดคล้องกับระบบการค้าเสรีตามข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยการค้าบริการ (General Agreement on Trade in Services - GATS) ขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization - WTO)

1.8.3 กระตุ้นให้องค์กรธุรกิจมีการตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น

1.8.4 กระตุ้นให้องค์กรธุรกิจในฐานะผู้ผลิตข้อมูล เปิดเผยข้อมูลให้กับผู้ใช้ ซึ่งเป็นผู้บริโภคข้อมูลได้อย่างทั่วถึง เสมอภาค และตรงตามความต้องการอย่างแท้จริง

1.8.5 เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม เช่น กระตุ้นให้องค์กรธุรกิจมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากขึ้น มีการสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคมและชุมชนมากขึ้น มีการปรับปรุงพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการมากขึ้น ทำให้ภาครัฐบาลและเอกชนมีการประสานสอดคล้องกันมากขึ้น ลูกจ้างมีความเข้าใจบริษัทมากขึ้น ลดข้อพิพาทแรงงานลง ราคาสินค้าและบริการเหมาะสมกับคุณภาพมากขึ้น และผู้ใช้ข้อมูลมีข้อมูลเพื่อการตัดสินใจมากขึ้น เป็นต้น

1.8.6 เป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะเชื่อมต่อบัญชีธุรกิจกับบัญชีรายได้ประชาชาติ

1.8.7 เป็นแรงกระตุ้นให้มีการปรับปรุงคุณภาพและศักยภาพของนักบัญชีให้ทันต่อวิวัฒนาการสมัยใหม่

1.8.8 เป็นฐานข้อมูลสำหรับการวิจัยและอ้างอิงต่อไปในอนาคต